

Živa DEU

Vidna podoba montažnih hiš in nove usmeritve v urbanem in arhitekturnem razvoju naselij

1. Uvod – stanje kakovosti bivanja

Naravne in kulturne krajine, sestavni del slednjih so tudi naselja, se z razvojem civilizacije spreminjajo, spremembe pa niso nujno vedno kakovostne in žal, v večini primerov niso kakovostne tudi v zadnjem obdobju našega razvoja. Strokovnjaki različnih strok (Drozg 1996; Fister 1993; Koželj 1998; Mušič, 1999; Pogačnik 1997; Plut, Ravbar 1995;) v gradivih, ki so jih izdelali za delo na Ministrstvu za okolje, Uradu za prostorsko planiranje, ki je pristojno za urejanje prostora in odgovorno za današnje stanje, opozarjajo na celovito razvrednotenje okolja, ki se ne odraža samo v onesnaženju naravnih virov, ampak tudi vedno večji degradaciji urbanih struktur¹, kulturne krajine in prostora v celoti.

V novo oblikovanih in preoblikovanih grajenih strukturah so se v zadnjih desetletjih, kot rezultat izjemnega razvoja gradbeno-tehničnih znanj, prometne infrastrukture, telekomunikacij ter kulture bivanja, zgodile predvsem kakovostne spremembe tehnične narave, medtem ko je poleg okoljskih (ekoloških) vrednot očitno opazna tudi odsotnost estetskih (likovnih) meril, kar se odraža v vedno bolj onesnaženih naravnih virih in izgubi krajinske, urbane in arhitekturne identitete, danes strokovno interdisciplinarno priznane kakovosti. Ta je bila v zgodovinskem razvoju kulturne krajine, naselij in stavb dosežena z upoštevanjem posebnih, lokalnih naravnih danosti (geološke in

geofizične lastnosti) in varovanjem naravnih dobrin (naravni viri, kmetijska zemljišča, odprt prostor), neodvisno od dodajanja novih vrednot, ki so bile povezane s stopnjo kulturnega, socialnega in gospodarskega razvoja (izboljšanje bivalnih razmer, spreminjanje vrednot lepega in podobno). Posledica opisanega razvrednotenega stanja je padec kakovosti bivanja v velikem delu poseljenega slovenskega prostora.

Splošno opisano sliko stanja na področju poselitve in v urejanju naselij, predvsem manjših, ki sooblikujejo vidne podobe kulturnih krajin, lahko strnjeno in urejeno podamo z naslednjimi ključnimi ugotovitvami (povzetek iz raziskovalnih nalog: Drozg 1996; Deu, Drozg, Premzl 2000; Fister 1993; Gabrijelčič, 1997; Koželj 1998; Pogačnik 1997; Plut, Ravbar 1995 in drugi):

1.1 Ekstenzivna pozidava, pojav razpršene gradnje

Prostorski razvoj naselij je pretežno usmerjen v širitev na nepozidane površine v okolico, manj se izrablja obstoječi gradbeni fond ter zapolnjuje proste površine znotraj pozidanih območij. Delež prenove in prestrukturiranja obstoječih zazidanih površin je zanemarljivo majhen v primerjavi z novimi površinami, ki jih zaseda stanovanjska gradnja. Ugotavljamo, da sta prenova in prestrukturiranje v 90. letih povsem zamrla.

Med novjšimi oblikami zazidave prevladujejo stanovanjske soseske, ki jih sestavljajo enodružin-

Arhitektura Kakovost bivanja Montažna gradnja Podoba

Na podlagi splošnih usmeritev trajnostnega prostorskega razvoja so se oblikovala podrobna vrednostna in normativna določila za urejanje naselij. V njih je urbanistično in arhitekturno delo usmerjeno v načrtovanje skladno z naravnimi danostmi in skladno z za to okolje značilno oblikovanimi, identitetnimi grajenimi strukturami. Študije in podrobne analize so namreč pokazale, da vsebujejo oblikovana merila v preteklosti razvite graditeljske kulture številne vrednote, ki so v skladu z načeli trajnostnega razvoja. Montažna gradnja je tako kot klasična gradnja sestavni del novih procesov v razvojnem oblikovanju naselij. Da bi dosegli zastavljeni cilj, bodo potrebne korenite spremembe v arhitekturnem oblikovanju montažnih hiš, kajti njihova arhitektura je globalna, kozmopolitska in ni prilagojena v slovenskem prostoru raznovrstnim naravnim danostim in obstoječim, značilnim grajenim strukturam.

Architecture Image Prefabricated housing Quality of life

On the basis of the general directions of sustainable development in the physical space, new, also detailed valuable and normative definitions for organising settlements, have been defined. Urban design and architectural aspects are directed to planning according to given natural possibilities and typical form and identity of built structures. Studies and detailed analyses have shown that formerly established standards of the building culture, consist of numerous valuable characteristics, which are in accordance with the principles of sustainable development. Prefabricated building, just like classical building, is a constituent part of the new process in the formation of settlements. To attain our goal, radical changes will be needed in the architectural design of prefabricated houses, because their present architecture is global, cosmopolitan and not adapted to the different natural conditions and existing typical built structures in Slovenia.

Slika 1: Območja »razpršene gradnje« z vidika novih usmeritev varstva niso kakovostna: zasedajo veliko prostih površin, neracionalna in draga je prometna in komunalna infrastruktura, ki je slabo urejena, v večini primerov tako, da neposredno uničuje naravne vire. Posamezne hiše, sicer visokim standardom bivanja, so zaradi nepremišljene lege v prostoru, tlorisnega razporeda, nestrokovne uporabe primernih gradiv ter slabe gradbeno-tehnične izvedbe energetsko potratne, neracionalne (dve sliki).

ske hiše zasebnih investitorjev. Delež organizirane gradnje je minimalen. Te soseske oblikujejo predmestja mest, robove manjših naselij ali se razpršeno razraščajo po prostoru (nastaja eno samo veliko razpršeno mesto). Opisane stanovanjske soseske z razpršeno razporeditvijo posameznih objektov (območja razpršene gradnje; razpršena suburbanizacija) z vidika varstva okolja niso kakovostne. Zasedajo veliko prostora (povprečna velikost parcele meri v manjših naseljih od 1000 do 1500 m²), dostop do njih zahteva veliko časa, neracionalni in dragi sta prometna in komunalna infrastruktura, ki je slabo urejena, v večini primerov tako, da neposredno uničuje naravne vire.

Posamezne hiše sicer visokim standardom bivanja so zaradi nepremišljene lege v prostoru, tlorisnega razporeda, nestrokovne uporabe primernih gradiv, slabo ali ne izvedene toplotne izolacije energetsko potratne, neracionalne.

1.2 Vidna, likovna degradacija grajenih struktur

Poleg opisanega je v orisanih okoljih spoznana tudi vidna (likovna) degradacija. Za vsakogar, ki vključuje v uporabnost, praktičnost in funkcionalnost grajenih struktur tudi lepota merila, za vsakogar, ki kaj ve o redu in harmoniji, vlada v naših različno velikih naseljih urbanistično-arhitekturna zmešnjava. Nedomiselnost zasnovane urbane ureditve s kompliciranimi in neuravnoteženimi stavbami tisočeri oblik, ostrejši vseh mogočih naklonov in kritin ter z veliko mero slabega okusa oblikovanimi arhitekturnimi detajli bojujejo med seboj nečeden urbanistično-arhitekturni boj, ki se na škodo vseh uporabnikov prostora odraža v kaotični podobi večine slovenskih naselij ali njihovih delov (lepota je red, ki vlada; Le Corbusier: »Red je eden bistvenih elementov umetnosti.«).

Zanemarjanje vizualne skladnosti ima nezaželene učinke, kar je še kako pomembno za deželo, ki

ji je mar počutje in zdravje ljudi, za deželo, ki potrebuje razvoj turizma in z njim povezanih dejavnosti, česar pa ni brez kulture in umetnosti (Pogačnik, A., Pomembna je tudi podoba mesta, Mesta in urbanizacija, zbirka Usklajeno in sonaravno, št. 3/1999, Ljubljana 1999, str. 23).

1.3 Neprilagojenost grajenih struktur lokalnim razmeram

Tradicionalni vzorec poselitve z izraženo lepoto harmonije med naravnimi in ustvarjenimi danostmi izginja. Izpodriva ga stavbarstvo enodružinskih hiš, ki ni prilagojeno izbranemu prostoru in njegovim naravnim danostim, naravi dela in bivalnim potrebam ter ne upošteva v okolju gradnje razvitih kulturnih, gospodarskih, socialnih in drugih danosti.

Sodobni urbani in arhitekturni razvoj manjših naselij ne pripada določenemu prostoru ali narodu, ker ni nadgradil na podlagi novih bivalnih potreb in znanj skozi zgodovinski razvoj že izoblikovanih meril, ta so celo degradirana in izničena (prekinitev identitete), ali ker ni času prilagojeno v prostoru vzpostavil novih oblikovalskih meril. *Podeželska naselja in krajina izgubljajo kulturno identiteto in arhitekturno tradicijo. Vse to so znamenja neusklajenega razvoja, če pa se bo takšen razvoj nadaljeval, se nam ne obeta nič dobrega* (Agenda 21 za Slovenijo, Ljubljana 1995, str. 30).

1.4 Pomanjkljiva komunalna opremljenost

Zaradi nizkih gostot je infrastrukturno omrežje zelo razvejano, dolžina komunalnih vodov na stanovanjsko hišo tudi do 3-krat presega normativne vrednosti. Večina stanovanjskih objektov ima urejeno le vodovodno in električno omrežje ter omrežje telekomunikacij. Pri odvajanju odpadnih vod so običajne greznice, ali pa so odpadne vode speljane v bližnji potok.

1.5 Nizka stopnja urbanosti v mestih

Nič drugače ni v mestih, v katerih je razmerje med urbanistično kakovostnimi in urbanistično degradiranimi območji skoraj izenačeno.

Z gradbenim razvojem, ki teži v širino, se povezuje funkcionalno in oblikovno siromašna zasnova

Slika 2: »Logika tradicionalne gradnje je zaradi specifičnih lokalnih pogojev v svoji izvorni obliki izhajala iz razumnega premisleka in je v tem racionalna še danes, medtem ko je skoraj vsa novogradnja tako v načinu postavitve, v ureditvi parcele, kot v organizaciji novodobne domačije in izboru gradiv nedomišljena in neracionalna! Zlahka lahko ugotovimo, da številna novogradnja tudi tehnološko ni napredna« (Koželj, J., Razprave na okrogli mizi Zakaj izgineva kraška avtentična arhitektura?, revija Kras, april-maj 1999, št. 32-33).

večine slovenskih naselij. Prosto stoječe stanovanjske hiše praviloma ne vzpostavljajo urbanega prostora, blokovne soseske pa mesto členijo na zaključena in med seboj nepovezana in nepre-

hodna območja. Urbani elementi so redki. Delež prometnic, ki nimajo elementov urbanosti, se veča. Večina prometnic je zgolj del tehničnega sistema, ne pa bivalnega okolja.

Slika 3: »V Sloveniji živi danes več kot polovica (50,5%) prebivalstva v urbanih območjih. Urbana območja Slovenije predstavljajo najbolj onesnažene pokrajinske ekosisteme, največja pa je onesnaženost zraka in vode. Med pojavnimi oblikami urbane onesnaženosti so tudi zastrupljanje prsti, večji hrup itd.« (Pirc Velkavrh Anita, *Okolje v Sloveniji 1996*, Ljubljana 1999, str. 30).

Slika 4: »Strokovne in javne ocene opozarjajo, da se tudi pri spreminjanju in rasti mestnih naselij izgublja tradicionalna urbana in krajinska identiteta« (iz sestavka Pogačnika; A., *Pomembna je tudi podoba mesta; Mesta in Urbanizacija*, štev. 3/1999; Ljubljana 1999). Iz orisa starja lahko povzamemo, da današnja strukturo in podobo naselij ustvarjajo procesi suburbanizacije, terciarizacije in motorizacije in spontanega delovanja tržnih mehanizmov.

2. Izhodišča za sanacijo razvrednotenih grajenih struktur

Ekološko in estetsko razvrednotenje bivalnega okolja ter spoznanja o omejitvi in enkratni dobrini naravnih virov so temeljni vzroki, da so se na meddržavni ravni oblikovale nove usmeritve, ki temeljijo na drugačnem, naravi in okolju prijaznem, trajnostnem (sustainable development – okolju vzdržnem) urejanju prostora.

V usmeritvah trajnostnega prostorskega razvoja je v spletu priporočil za razvoj in sanacijo naselij, ki vidno sooblikujejo kulturne krajine, poudarjeno izpostavljen odnos do v prostoru identitetnega stavbarstva (oblikovanje naselij in stavb) – celotne stavbne dediščine in z njo v prostoru oblikovane graditeljske kulture (vrednote in merila).

Študije in podrobne analize so namreč pokazale, da vsebujejo oblikovana merila v preteklosti razvite graditeljske kulture številne vrednote, ki so enake vrednotam, na katerih temeljijo nova priporočila in usmeritve trajnostnega (okolje vzdržnega, okolje varčnega) razvoja urbanizma in arhitekture (novodobno stavbarstvo teh vrednot nima).

Poleg okoljevarčnih vrednot se v stavbni dediščini, ki je še danes prisotna v manjših naseljih v našem prostoru, odraža zavestna težnja po lepem² v oblikovanju objektov. Stavbeniki so poleg splošno uveljavljenih meril lepega v arhitekturnem oblikovanju nepretrgoma sprejemali tudi novosti, ki so se uveljavile v urbanističnem in arhitekturnem oblikovanju (arhitekturni stili) v širšem prostoru. Sprejemanje in uveljav-

ljanje likovnih novosti (arhitekturnih stilov), v stavbarstvu kulturne krajine je bilo povezano s številnimi dejavniki. V ospredju je bil njen gospodarski in kulturni razvoj (posebne, ločevalne likovne značilnosti). Tako so, kot ugotavljajo arhitekti in umetnostni zgodovinarji, v skladu z novimi usmeritvami v arhitekturnem oblikovanju in z vsemi drugimi v prostoru ustvarjenimi pogoji domači umetniki in mojstri (stavbeniki, kiparji, rezbarji, štukaterji in slikarji) s svojim ustvarjalnim delom likovno oplemenitili in v skladu z naravnimi danostmi funkcionalno razvito stavbarstvo povzdignili v arhitekturo in ustvarili pomemben poudarek različnosti in pripadnosti določenemu prostoru (razpoznave raznovrstnosti kulturnih krajin). Njihovi izdelki so kot sestavni del stavbne dediščine pomembno umetnostno izročilo in velik sestavni del celotne kulturne dediščine naroda.

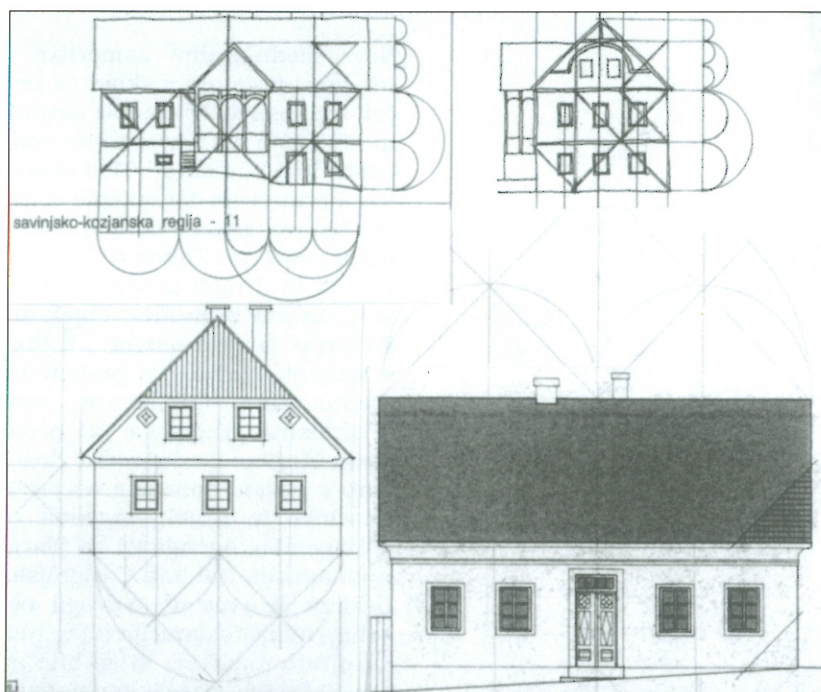
2.1 Celovito varstvo naselbinske in stavbne dediščine

Nova usmeritev v "trajnostnem" razvoju grajenih struktur (normativna in vrednostna načela)

Novo razvojno urejanje naselij in arhitekturno oblikovanje stavb, v

skladu z vsemi mednarodnimi vrednostnimi in normativnimi izhodišči trajnostnega razvoja, temelji poudarjeno na sanaciji obstoječega stanja. V procese razvojne sanacije naselij je vključena tudi stavbna dediščina z vsemi svojimi trajno uporabnimi, že naštetimi vrednostmi.

Če usmeritev razložimo, moramo posege v prostor načrtovati tako, da z varstvom, prenovo in novogradnjami ohranjamo obstoječo

Slika 5: Na podlagi opravljenih analiz arhitekturnih kompozicij v aplikativnih obdelavah posameznih značilnih arhitektur v slovenskih pokrajinah – vse temeljijo na iskanju harmonije, ki izhaja iz sočasnih odnosov simetrije (somernosti, ritma, mer in razmerij), lahko sklenemo, da so vse iz kamna, lesa ali opeke zgrajene hiše, postavljene v breg ali na ravnico, tro-, štiri- in večcelične, pritlične ali nadstropne, različno bogato stilno oblikovane, zgrajene po enotnih, splošnih merilih arhitekturnega oblikovanja, ki so posledica antropomorfnih mer – razmerij, ki izhajajo iz človeškega telesa (sistem harmoničnih razmerij, ki ga je razvil Le Corbusier, se naslanja na osnovne dimenzije delov človeškega telesa), in preišljene, delu in prostoru prilagojene tlorisne zasnove in njene odslikave na fasadi.

spoznano tradicionalno krajinsko, urbano in stavbno identiteto ali oblikujemo novo enako ali bolj kakovostno. To pomeni, da moramo obstoječi gradbeni fond z varstvom in prenovo ohranjati in obnavljati ter ga funkcionalno, tehnično in likovno nadgraditi (ponovno vzpostavljamo pretrgane kontinuitete v urbanem in stavbnem razvoju). Novo pa moramo načrtovati tako, da ugotovljene, kakovostne, trajno uporabne vrednosti obstoječega nadgradimo z znanji in modrostjo sedanjosti.³

Nove mednarodne usmeritve v urejanju prostora v skladu z načeli trajnosti so že postale sestavni del naših normativnih in vrednostnih dokumentov. Med obstoječe normativne dokumente štejeemo Ustavo, zakone (Zakon o urejanju prostora, Zakon o urejanju naselij in drugih posegov v prostor, Zakon o graditvi objektov, Zakon o varstvu okolja ...), Prostorski plan države ter ratificirane mednarodne dokumente, med vrednostna izhodišča pa predvsem številne mednarodne dogovore o novem bodočem urejanju poselitve in naselij (Agenda za spremembo, Agenda 21 za Slovenijo, Agenda Habitat, Carigradska deklaracija o mestih in drugih naseljih, Irska deklaracija ...) in tudi rezultate raziskav, ki so bile na temo urejanja naselij in načrtovanja posegov v njih izdelane v zadnjem obdobju (Urbanistični inštitut, Geografski inštitut, Fakulteta za arhitekturo).

2.2 Sklep

Iz zapisanega se sam izlušči sklep, da je skladnost gradbenih posegov z naravnimi danostmi, kulturnim, socialnim in gospodarskim razvojem ter skladnost z obstoječo identitetno urbano in krajinsko podobo pomembna vrednota, ki prispeva h kakovosti življenja in je v skladu z novimi okolje vzdržnimi – »trajnostnimi« načeli razvoja.

Urbanistično in arhitekturno delo je v novih razmerah torej usmerjeno v načrtovanje skladno z na-

ravnimi danostmi in skladno z za to okolje značilno oblikovanimi grajenimi strukturami. S takšnim načrtovanjem bodo ponovno pridobljene številne kakovosti, med drugim bodo ponovno oživele zanemarjene in izgubljene estetske in vidne vrednosti kulturne krajine, naselij in stavb, in kar je še posebej pomembno, s takšnim načrtovanjem se bodo ohranjale vedno bolj pomembne že spoznane kulturne vrednote lokalnega okolja. Zanimivo je, da danes kljub »globalizaciji« sodobnega sveta postajajo razlike med različnimi kulturami (kulturnimi okolji) vedno bolj pomembne, in te razlike so še dobro razpoznavne v zgodovinskem razvoju oblikovanih kulturnih krajin in grajenih struktur slovenskega prostora.

3. Vidna (likovna, estetska) podoba montažnih lesenih hiš

Kritična ocena v primerjavi s predstavljenimi usmeritvami celovitega varstva dediščine v sklopu trajnostnega razvoja

Montažna gradnja naj bi v bodočem razvoju, predvsem zaradi številnih prednosti, ki jih ima (okolje varčna gradnja, zdrava gradnja, hitra gradnja, serijska gradnja, funkcionalno prilagodljiva gradnja, možna organizirana gradnja), zelo pripomogla k uveljavljanju novih usmeritev okolje vzdržnega razvoja, to je v oblikovanju humanega grajenega okolja, v katerem bo visoka kakovost življenja. Vendar pa takšnega cilja proizvajalci montažnih lesenih hiš ne bodo dosegli brez korenitih sprememb predvsem v arhitekturnem oblikovanju.

Arhitektura montažnih hiš, takšna, kot jo danes ponujajo na tržišču izdelovalci (izjeme potrjujejo pravilo), je globalna, kozmopolit-ska, je brez tiste za individualno stanovanjsko gradnjo tako pomembne vezi med naravnimi danostmi, kulturnim okoljem in identitetno urbano in naselbinsko strukturo, tisto strukturo, ki v

slovenskem prostoru sooblikuje razpoznavno različnost kulturnih krajin. Globalno oblikovanih montažnih objektov si v skladu z novimi načeli trajnostnega razvoja in celovitega varstva stavbne dediščine ni mogoče predstavljati na robovih strnjjenih primorskih, kraških ali brkinskih vasi; niti jih ne moremo umestiti v ansamble samotnih kmetij nekje na Kozjaku, Pohorju ali v pobočjih Pece, Uršlje; ali jih vključiti kot nadomestne gradnje v urejanje in prenovno razvitih obcestnih naselij v ravninskih predelih Slovenije.

Ponujeni objekti so neuporabni kot sestavni del in nadgradnja (kontinuiteta identitete) naše, v šest tisoč naseljih oblikovane in tako zelo različne identitetne arhitekture, arhitekture, v kateri so objekti tako fantastično postavljeni v krajino in so z oblikovanjem tako iskreno predstavljeni avtohtoni materiali in je tlorisna razporeditev prilagojena delu in načinu življenja uporabnika (niso vsi Slovenci »meščani«!). Enako so tako oblikovani montažni objekti neuporabni za preoblikovanje degradiranih urbanih območij (dopolnilna gradnja, dozidave ...) v mestnih naseljih ali za oblikovanje strnjjenih sosesk v delih mest, strnjene soseske imajo pred sa-

mostojno gradnjo po vseh novih usmeritvah urejanja naselij veliko prednost. In nazadnje se tudi z vidika estetike (lepotnih vrednot) montažne stavbe, takšne, kot jih danes izdelujejo v našem prostoru, ne morejo vključiti v razvojno zahtevno mestno strukturo (samostojno stoječe stavbe z modificirano balkonsko ograjo, značilno za »gorenjsko kmečko stavbarstvo«, si v stanovanjski soseski v delu Ljubljane ali Kopra ne predstavljam!), še manj pa zaradi oblikovanih meril celostnega varstva stavbne dediščine v še bolj občutljivo podeželsko okolje.

Slika 6: Montažna gradnja bi se morala zaradi vseh prednosti, ki jih ima, razviti v tisti del stavbarstva, ki bi ga kot kakovostni vzor priporočali v načrtovanju novega v mestih in drugih manjših naseljih. Zato bodo morali poskrbeti strokovnjaki arhitekti, ki jih izvajalci imajo na razpolago (slaba arhitektura, ki oblikuje neurejene in stihijsko razvite nove predele naselij, je v večini primerov rezultat dela »samograditeljev«, ki ne upoštevajo določil v dovoljenju za poseg v prostor). Načrtovalci montažnih stanovanjskih hiš, ki so predmet množičnega trženja, bi morali prvi upoštevati in izpolnjevati nove usmeritve, povezane s filozofijo okolje vzdržnega razvoja, tudi z vidika vzgoje uporabnikov. Nanje imajo s svojim načinom prodaje velik vpliv!

Žal mnogi strokovnjaki ugotavljamo, da montažna gradnja v sedanji arhitekturni podobi je in ostaja gradnja, ki kaotično sliko v urejanju naših naselij le še stopnjuje!

Slika 7: V spodbudo in dokaz, da so zapisana priporočila izvedljiva, predstavljamo montažno nadomestno gradnjo, ki jo je v skladu z vsemi novimi načeli in usmeritvami »trajnostnega« razvoja zasnoval in oblikoval arhitekt Marjan Suša, izvedba pa je bila zaupana slovenskemu izdelovalcu montažnih hiš – Kager Hiši d.o.o. s sedežem v Ptujju.

3.1 Predlogi za izboljšanje stanja v arhitekturnem oblikovanju montažnih hiš

Oblikovalci in izdelovalci montažnih objektov, med njimi danes prevladujejo enodružinske stanovalske hiše, bodo morali v najkrajšem času razumeti in pri svojem delu pričeti upoštevati slovenska normativna določila (zakone, ratificirane mednarodne sporazume, prostorske plane in druge prostorske dokumente) in pa številna naša in tuja vrednotna izhodišča. Le nakažem naj, da se pripravlja nov državni prostorski plan, v katerem bodo za posamezna naselbinska območja našega prostora podana tudi oblikovna merila in kriteriji za urejanje naselij. Tem dodatnim ukrepom, ki so oblikovani predvsem za doseg že v uvodnem delu sestavka dovolj podrobno predstavljenega cilja v urejanju prostora, se bodo morali prilagoditi tudi načrtovalci »montažnih«, industrijsko in serijsko izdelanih hiš, če naj bi se te, vsaj tako je zaželeno od izdelovalcev, v čim večjem številu uveljavile v razvojnem urejanju mestnih in drugih manjših naselij.

V arhitekturnem oblikovanju montažnih lesenih individualnih stanovanjskih hiš bi se morale med objekti uveljaviti vidne razlike (ne samo v estetskem smislu ampak tudi v funkcionalnem). Kajti ni vseeno, ali so stavbe namenjene za gradnjo v mestih ali na mestnih robovih, ali pa jih bomo umestili v naselja bolj ali manj urbaniziranega podeželja ali celo v redko poseljena območja. Pogoji gradnje so v opisanih naselbinskih prostorih tako različni, da jih ni mogoče zadovoljiti z nekaj univerzalnimi tipi stavb. Poglejmo samo veliko razliko med oblikovanimi gradbenimi pogoji v mestih, v katerih so na eni strani dovoljene inovacije vseh vrst, po drugi strani pa so zahteve po racionalni strnjeni gradnji veliko večje kot v naseljih redko poseljenega prostora, v katerem pa morajo gradnje v večini primerov povzemati veliko, če ne vse značilnosti avtoht-

tonega stavbarstva. Ker je proizvajalcev montažnih hiš v našem prostoru (glede na potrebe) dovolj, morda ne bi bila odveč delitev dela – usmerjenost razvoja za gradnjo v posameznih zgoraj naštetih območjih. Še enkrat poudarjam, da tekmovanje v arhitekturnem »monumentalizmu« med posameznimi izdelovalci industrijsko oblikovanih montažnih objektov ne bo prineslo železnih rezultatov.

V arhitekturni razvoj montažnih lesenih gradenj bo potrebno vključiti širšo slovensko strokovno javnost, ki bo s svojimi znanji pomagala razviti takšno industrijsko izdelano montažno arhitekturo (lahko tudi na osnovi izdelane programa), ki bo v bodočem razvoju zmanjševala nastale probleme v okolju in kakovostno sooblikovala prostor naselja in kulturne krajine. Le kot razvit sistem prilagajanja gradnje krajinski, urbani in arhitekturni identiteti bo montažno gradnjo mogoče uspešno tržiti ne le v domačem, ampak tudi v tujem okolju.

4. Zaključek

Kakovostno okolje je torej zdravo in lepo (estetsko) okolje, ki ga bomo v bodočnosti dosegli le z usklajenostjo gradbenih posegov z naravnimi danostmi in obstoječimi identitetnimi grajenimi strukturami tako v mestih, kot v vseh manjših naseljih. Usmeritve, ki jih kot kakovostno merilo za posege v prostor slovenska zakonodaja in drugi normativni dokumenti že vključujejo, so doslej očitno premalo upoštevane in v celoti neupoštevane tudi pri snovanju razvoja industrije montažnih lesenih gradenj. Kot informacijo naj navedem, da večina tujih zakonodaj zahteva ob presojah vplivov na okolje tudi ocene, ali posegi in novi objekti ohranjajo, nadgrajujejo (kontinuiteta identitete) ali degradirajo urbano in krajinsko podobo.

Dr. Živa Deu, univ. dipl. inž. arh., Fakulteta za arhitekturo, Univerza v Ljubljani

Opombe

- 1 Degradacija – opredelitev pojma degradirana urbana območja: »Z razvrednotenjem urbanega območja si predstavljamo proces zmanjševanja vrednosti zemljišča, ureditev, stavb in naprav na njem od višjega k nižjemu stanju uporabnosti (od višje k nižji kakovosti bivanja, op. Deu, Ž.)« (Koželj, J., Degradirana urbana območja, Ljubljana 1998, str. 15).
- 2 Vidni učinek oblikovanja fasad je odvisen od estetskega vtisa, ki je dosežen z arhitekturno kompozicijo posameznih elementov, kajti prav v »soodvisnosti in harmoniji vseh podrobnosti jezika, to je umetnostnih form, tiči skrivnost in obenem pričevalna sila izraza velikih, resnično tvornih del arhitektonske umetnosti« (Mole, V., Umetnost, Oblika in stil, Ljubljana 1941, str. 76).
- 3 Na tem mestu poudarjam predvsem zaradi napačnega razumevanja številne strokovne javnosti, da celovito varstvo naselbinske in stavbne dediščine v načrtovanju razvoja naselij ne pomeni arhaiziranja posegov v urejanju naselij in arhitekturnem načrtovanju, niti ne pomeni varstva identitetnih grajenih struktur v nespremenjeni arhaični obliki. Zadnje seveda ne velja za posebej vredno urbano in arhitekturno dediščino, ki ima po posebni strokovni presoji status kulturne dediščine in se vzdržuje in obnavlja pod posebnimi pogoji (Zakon o varstvu kulturne dediščine, Uradni list, št. 7, z dne 5. 2. 1999).

Viri in literatura

- Agenda 21 za Slovenijo, Umanotera, Ljubljana 1995, str. 30.
- Agenda Habitat, Carigrajska deklaracija, Deklaracija Svetovnega zbora mest in lokalnih uprav, Ministrstvo za okolje in prostor, Ljubljana 1997.
- Arhiv Korpus slovenske arhitekture, Fakulteta za arhitekturo, Univerza v Ljubljani.
- Boucher, M., Furic, J.: La maison rurale en Haute-marche, Paris 1984.
- Capuder, T.: Vrednotenje kompozicijskih odnosov med obstoječimi in novimi prostorskimi strukturami, doktorska dizertacija, Fakulteta za arhitekturo, Univerza v Ljubljani, Ljubljana 1993.
- Deu, Ž.: Stavbni členi kot sooblikovalci identitete slovenskega zunajmestnega prostora, doktorska dizertacija, Fakulteta za arhitekturo, Univerza v Ljubljani, Ljubljana 1997.

Dimitrovska Andrews, K.: Urbanistično oblikovalsko ogrodje v sistemu prostorskega planiranja kot osnova za estetsko kontrolo razvoja mesta, doktorska dizertacija, Fakulteta za arhitekturo, Univerza v Ljubljani, Ljubljana – Oxford 1994.

Drozg, V., Deu, Ž., Konečnik, K. M., Premzl, V.: Poselitvena območja in usmeritve ter kriteriji za razvoj in urejanje naselij, Ministrstvo za okolje in prostor, Ljubljana 2000.

Egenter, N.: Architectural anthropology, Structura Mundi, Lausanne 1992.

Evropska kulturna konvencija, Pariz, 19. decembra 1954.

Fister, P.: Arhitekturne krajine in regije, Ministrstvo za okolje in prostor, Ljubljana 1993.

Fister, P.: Glosar arhitekturne tipologije, Ministrstvo za okolje in prostor, Ljubljana 1993.

Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine, Pariz, 23. novembra 1972.

Konvencija o varstvu evropskega arhitektonskega bogastva, Granada, 3. oktobra 1985.

Koželj, J.: Degradirana urbana območja, Ministrstvo za okolje in prostor, Ljubljana, 1998.

Lah, A.: Mesta in Urbanizacija, zbirka Usklajeno in sonaravno štev. 3/1999; Ljubljana 1999.

Lah, L.: Prenova stavbne dediščine na podeželju – Kras, Dolenjska založba, Novo mesto 1994.

Mole, V.: Umetnost, oblika in stil, Slovenska matica, Ljubljana 1941, str. 76.

Odlok o spremembah in dopolnitvah prostorskih sestavin dolgoročnega in srednjeročnega plana, Ljubljana 1999 (Uradni list RS, št. 11/99).

Pirc Velkavrh A.: Okolje v Sloveniji 1996, Ministrstvo za okolje in prostor, Ljubljana 1999.

Principes d analyse scientifique, Architecture, Ministere des affaires culturelles, Paris 1972.

Zakaj izgineva kraška avtentična arhitektura?, Revija Kras – okrogla miza, april-maj 1999, št. 32–33.

Zakon o urejanju naselij in drugih posegov v prostor, Uradni list SRS, št. 18/84.

Zakon o varstvu kulturne dediščine, Uradni list RS, št. 7/99.